

FrØ-bladet

Lagsorgan – nr. 2 – 2012 årgang 11

Husk:

- TUR onsdag 9. mai
- Dugnad på Grønhaug. Kratt og småris må tas
- Kontingent 180,-
- Onsdagene i vinterhalvåret, 2. og siste i hver måned, er det åpent lagskontor. Til 14. april.
- Kalenderen/agendaen på www.n-kh.no

"*Han blev indført i sit aandsliv på rodelagt vei*" er en seiemåte som for lengst er gått ut av språket. Å rodelegge veien var å dele den opp, i nettopp roder. Med det fordelte man vedlikeholdet for å gjøre bygdeveien farbar. Og dette var ikke et dugnadsarbeide, men foregikk under offentlig tilsyn, til forskjell fra gårdsveien. Rodeforstanderen var en person oppnevnt til å føre tilsyn med vedlikeholdet. Andre involverte kunne være veirodemester, hertil også rodemesterombud.

Ferdsel på en slik bygdevei levnet ikke tvil om veistandarden der man ganske hyppig passerte rodestolper eller rodestein. De var satt opp for å vise skillet mellom to roder, eller de enkelte gårders veistykke og var utstyrt med nummer og bokstaver.

Og nå har du kanskje allerede assosiert det norske ordet rode(vei) med det engelsk road. A road skulle være et veistykke mellom to steder, slitesterkt anlagt, beregnet for sikker og hurtig ridning.

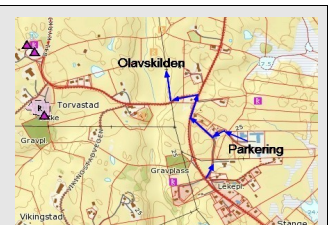
Red postmannen over Karmøy? Eller var det til fots eller med vogn han ferdedes i de dager? Av rodesteinene kan man lese at det var på den tid byen Haugesund utviklet seg at behovet for vei av en så god standard meldte seg. Og bøndene selv ble pålagt vedlikeholdsarbeidet. Post til sildabyen gikk i en periode bare i de hektiske vintermånedene under fisket. Og da over land. Ferdsel over havstykket Sletten var utelukket og utenkelig.

Landeveiene var definitivt med på utviklingen av Haugalandingens åndsliv, religiøst, kulturelt og utdanningsmessig. Stykkevis og delt, på solid fundamentert vei.

ANNONSE

Tur langs postveien, fra Olavskilden til Reheia

Onsdag 9. mai kl. 18.00 inviterer vi til vandring langs gamle Postvegen fra Olavskjelda til Reheia. Vi gjør flere stopp underveis der Jostein Espeset, Aadne Utvik og Evy Vikingstad forteller om fornminner og tar fram glimt fra gårdshistorien. Blant annet ser vi på flere rodesteiner fra 1841. Det er god parkeringsplass ved Torvastad Kulturhus. Vi starter ved Olavskjelda kl. 18.00 så beregn 15 minutter på å gå fra parkeringen. Det vil bli skyss tilbake fra Reheia. Turen tar ca. 2 timer i fint kulturlandskap og noe på vei. Ha på godt fottøy. Ta gjerne med en kaffesvett i sekken. Det blir noe klatring over gjerder underveis. Hunder kan ikke tas med.

Skråblikk

Demokratiet styrkes når motsetninger aksepterer hverandre.

Alle partier kan samles om roser og sang mot det ekstreme. Spenningen og kampviljen mellom motsetninger, og den tilhørende aksept, er det som garanterer for et levende demokrati.

Veivokteren, veiens mann

Ny veilov kom i 1912. De kommuner som ønsket det, kunne fra da av gå over til å betale veivoktere for vedlikeholdet.

Veivokterne var trofaste slitere som med enkel redskap gjorde sitt for å holde kommunikasjonene i orden. Det offentlige veinettet var oppdelt i veivokterroder - vanlig rode var mellom 15-20 km. Ikke alle veivoktere hadde helårstjenste. Kontrakt for 3 til 9 måneders arbeid i året med fast månedslønn var vanlig. Utenom kontraktstiden hadde han arbeidsplikt, med timegodtgjørelse, på tilsigelse fra oppsynsmannen. En symbolsk sykkelgodtgjørelse var dessuten vanlig.

Vedlikeholdsarbeidet ble for det meste utført på barmarkstid. Å rake vekk vinterens hestemøkk var det første han gjorde om våren. Lappegrusen var lagret i mindre hauger langs veien og ble spredd etter behov. Under teleløsningen var det vanlig å kaste granbar og kvist på de mest oppbløtte stedene, slik at den lille trafikken som var, kom seg tørrskodd fram. Utover sommeren ble gresset både i og langs veien slått. Dette ble et kjærkomment fortilskudd da det var vanlig at veivokteren hadde et lite småbruk.

Å være veivokter kunne være en sur jobb. De første hvilebuene for veivokterne kom i årene før krigen, men det gikk mange år før det ble vanlig. Før det ble maten inntatt under åpen himmel. Var det surt og kaldt gjorde han opp ild for å koke kaffe og tine den frosne nistematen. Yrkes stolthet var noe veivokterne hadde. De satte sin ære i at veien skulle være i orden, og seg imellom kunne de konkurrere om å ha den fineste veien. Veivokteren hadde en utsatt arbeidsplass, iaktatt av bygdefolket hver eneste dag i hele sitt yrkesaktive liv som veivokter, og han var ofte utsatt for folkehumoren.

Fra 1912 og frem til 1960-tallet har vedlikeholdet av veiene vært utført av betalte veivoktere. Deretter har Veivesenet organisert vedlikeholdet i arbeidslag. Veivoktersykkelen ble skiftet ut med gul bil, og veivokteren forsvant inn i historien. *"Veiens menn og deres verk": Statens Veivesen - Norsk Veimuseum.*

Utgravinger på Avaldsnes 2011 og 2012

Sommeren 2012 fortsetter de arkeologiske utgravningene på Avaldsnes. I fjor sommer ble deler av parkeringsplassen undersøkt. Målet for Kongsgårdprosjektet Avaldsnes er: "å belyse kongsgårdens rolle i det tidlige norske kongedømmet, samt deres rolle i kongedømmets forhistorie gjennom det første årtusen e.Kr. Hvor langt tilbake kan kongemakt spores og hvordan har den endret seg? Hvilken rolle hadde kongsgårdene i det kongedømmet som ble etablert i tiårene omkring 900 e. Kr., og hvordan forløp oppløsningen av kongsgårdssystemet i middelalderens første halvdel?" Professor Dagfinn Skre ved Universitetet i Oslo leder Kongsgårdprosjektet, men alle funn skal til Arkeologisk museum i Stavanger.

Et av de mest spennede funnene i fjor var en tysk mynt fra tidsperioden 1046 til 1056. På denne tida hadde de norske kongene begynt å slå egne norske mynter og utenlandske mynter var forbudt. Den tyske mynten skulle sannsynligvis veksles da den ble mistet. Dette tyder på altså på at Avaldsnes slik som en også tidligere har vært antatt, var kongsgård på 1000-tallet. Les mer i artikkelen i Aftenposten:

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article4161454.ece#.T4yKm46tv7h>

I 2012 skal blant annet lønngangen undersøkes nærmere. Utgravningene begynner i begynnelsen av mai. Det vil bli omvisninger enkelte dager slik som i fjor. Flere hundre som fikk med seg omvisningene i forbindelse med utgravningene, og disse kan anbefales. Følg med i avisene og få med dere noen av disse.

Kongsgårdprosjektet Avaldsnes http://www.khm.uio.no/prosjekter/avaldsnes/om_prosjektet_utgravningsfase.html

---

Utdrag fra artikkelen 920_7_402

For første gang er det blitt laget en samlet historie om Hjemmefronten på Nord-Karmøy. I fortellingene vil dialektformen Himafronten bli brukt. Fortellingene for Torvastad blir presentert i 10 artikler.

Hendelser om samme tidsrom og parallelle hendelser i Avaldsnes blir presentert under tilsvarende nummer [#910_7_402](#). Artikkelen vil forhåpentligvis bli ferdige i løpet av 2012. Fortellingene er forsøkt knyttet sammen i stigende rekkefølge fra 1940 til 1945:

1. #920_7_410 Aprildagene 1940.	5. #920_7_414 Hjemmestyrkene/HS	9. #920_7_418 De som var med i HS.
2. #920_7_411 Sivil motstand.	6. #920_7_415 Våpentrening.	10. #920_7_419 Krigens omkostninger.
3. #920_7_412 Milorg.	7. #920_7_416 HS trer fram.	
4. #920_7_413 Farefull hverdag.	8. #920_7_417 Fredsdagene mai -45.	

Noen begrep

- ”Hjemmefronten” eller ”Himafronten” blir brukt om sivile motstandsgrupper og nasjonale holdninger hos torvastadbuen under andre verdenskrig.
- ”Milorg” og ”Hjemmestyrkene” var grupper med hemmelig, militær oppbygging.
- ”Nord-Karmøy” betyr tidligere Torvastad og Avaldsnes kommuner på øysida.
- ”Torvastad” betyr karmøydelen (med Feøy) av tidligere Torvastad kommune. Hele fastlandssida av Torvastad og Avaldsnes hørte under krigen til en annen distriktsledelse med hensyn til den hemmelige militære motstandskampen.

Kart fra krigen

Karmøy-delen (med Feøy) av Torvastad kommune i 1940-årene. Kartmontasje John Karsten Vedø.

Kommunen hadde ikke kart over Nord-Karmøy som passet for denne artikkelserien. Imidlertid hadde [Jakob Ringen](#) på Norheim tatt vare på et kart som på en utmerket måte formidler bebyggelse og veisystem i 1940-årene. Kartet har navnet *Haugesund*, er laget i Norge i 1943 og 1944, men på nytt trykket av NATO i USA i 1952.

Veinettet er lite endret siden krigen, mens bybebyggelsen der imot har endret seg mye etter sammenslåingen med Skåre i 1958. Navneformen *Nordheim* er veldig spesiell. (Denne grove feilskriften henger nå nesten bare igjen i kart under *Gule sider*).

Skriftlige kilder og informanter

Historien om okkupasjon og motstandskampen for Torvastad kan skrives på ulike måter.

Lokalhistorie er alltid gjenfortelling. Innholdet vil være avhengig av

- hva som fins og nyttes av skriftlige kilder
- og hvem som har fortalt om hendelsene.

For Torvastad fins en trykt artikkel av historikeren Sigve Espeland: *Torvastad 1940-1945 - ei jordbruksbygd under solkorse* (Årbok for Karmsund, 1987-1992).

Den viktigst informanten om Torvastad har vært bonde [Kaare Wegner Stange](#) (1915 - 2004). I 1998 holdt Kaare et foredrag på møte i Nord-Karmøy Historie- og Ættesogelag. Det trykte manus kalte han *Likt og ulikt om motstandsrørsla på NordKarmøy under krigen 1940-1945*. Kaare var solid plantet i bygdas sosiale og økonomiske liv, oppvokst på slektsgarden i Nigard på Stange. Han og Ida Amalie Størkersen fra Åkra giftet seg i 1943. Dermed fikk Ida et nært og spenningsfullt forhold til ektemannens farefulle motstandsarbeid.

[Erling Johan Vikshåland](#) (f. 1927) har gitt tilbakemeldinger for hvert førsteutkast i denne artikkelserien. Han var bare 12 år da krigen brøt ut. På slutten av krigen var Erling dreng hos Jakob Hauge, som var med i HS. Erling begynte tidlig å føre dagbok og har dermed en interessant samling av notater om viktige hendelser i bygda mot slutten av krigen. Han har bl.a. erfaring fra fagmilitær yrkeskarriere og er Historielagets konsulent angående krigshistoriske emner.

Forsvarsjefen, kronprins Olav, i Haugesund olsok 1945. Olav inspiserer Hjemmestyrkene på Rådhusplassen. Grupperesjef Kaare W. Stange i uniform midt på bildet. Foto lånt fra Erling Johan Vikshåland.

Tur & Møte:

Onsdag er vår vanlige tur- og møtedag

Følg med på nettsiden vår under

Agenda og Tur og møte. Eller på [facebook](#)

FrØ er signatøren til [lokalhistoriker](#) Fridtjof Øvrebø, 1871–1927.
Etterlysningsspalten 'KIM & KOR' står til din disposisjon

N-KH-kontingenten er kr 180,-

betales innen årsmøtet 15. februar 2012

Da er du også [RH/E](#)-medlem og får 4 # av Sydvesten

Luftangrep på kirken | Avaldsnes (Prestegarden) -

(Referanse: 86_7_402)

Etter den siste restaureringen i 1920-åra fikk Avaldsnes kirke et vindfang av tre med kobberbeslag. I tårnet ble det montert svingdører av tre. Både kobberdørene utvendig og en svingdør fikk merker etter kulehull. Årsaken til dette var en meget dramatisk og skremmende hendelse.

Kirkekamuflasjen | Avaldsnes (Prestegarden) -

(Referanse: 86_7_401)

Fra sommeren 1943 ble det reist et vernebygg over Avaldsnes kirke. Etter halvannet år ble overbygget ødelagt. Historien bak byggingen var meget spesiell. Resultatet ble trolig den største kamoufleringen av et ikke-militært bygg i Norge.

Historien om Himafronten i Avaldsnes | BLH Avaldsnes -

(Referanse: 910_7_402)

For første gang er det blitt laget en samlet historie om Hjemmefronten på Nord-Karmøy. I fortellingene vil dialektformen Himafronten bli brukt. Fortellingene for Avaldsnes blir presentert i 10 artikler.

Historien om Himafronten i Torvastad | BLH Torvastad -

(Referanse: 920_7_402)

For første gang er det blitt laget en samlet historie om Hjemmefronten på Nord-Karmøy. I fortellingene vil dialektformen Himafronten bli brukt. Fortellingene for Torvastad blir presentert i 10 artikler.

”Tysklandsfangene” og bygdefolket | Utvik -

(Referanse: 85_9_105)

Fem karer fra Avaldsnes satt i tysk fangenskap under andre verdenskrig. De ble fortsatt kalt ”tysklandsfanger” etter at de kom tilbake i mai 1945. Et foto viser hvordan bygdefolket tok i mot dem.

9. april, 8. mai og 17. mai er dager vi blir påminnet den andre verdenskrig. La fortellingene om krigen og freden leve i de generasjonene som bare hører iom kriger i andre land. Oldebarn, barnebarn og barn, krigen er de forskånet for, men skån dem ikke for fortellingene. Alle familier har sine grigsfortellinger. Morsomme, triste, dramatiske, vonde – men er du selv i beit for en fortelling, så les Historielagets fortellinger under punkt 7_4 i artiklene om gard og bygd. bilder som alene forteller histore finnes i punkt 9, ledsaget av en kortere tekst.

Himafrontartiklene blir det mange av.

Styret for 2012: Leder Evy Vikingstad, kasserer Rolf-Arne Osnes, sekretær John Karsten Vedø, styremedlemmer Inger M. Einarsen, Lillian de Rezende, Einar Blikra – *Varamedlemmer* Jostein Hagen, Kjell Ole Pedersen, Roald Østensjø

Nettversjonen av FrØ-bladet:

klikkbare lenker – BILDENE TÅLER KRAFTIG FORSTØRRELSE

www.rogaland-historie.no kontaktes på: histori@online.no – 51 89 56 36

Åpningstider kontor:

Juni–august; man.–fre. 9–15 September–mai; onsdag 11–19, ellers 9–15

KONTINGENTEN kr 180,- for 2012 betales til konto 3290 52 44581